

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет мистецтв
Кафедра музичного мистецтва та хореографії

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВАРІАТИВНОСТІ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ
УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Кваліфікаційна робота
студента групи ЗММм-24
ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта
(Мистецтво. Музичне мистецтво)
Тітова Данила Андрійовича

Керівник:
доктор педагогічних наук, доцент
Ракітянська Людмила Миколаївна

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Тітов Данил Андрійович,
розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ НОВІТНІХ ПІДХОДІВ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Базові поняття дослідження.....	7
1.2. Дидактичні принципи та правила їх реалізації в загальній мистецькій освіті.....	10
1.3. Сутність принципу варіативності як освітньої інновації.....	17
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНА РОБОТА З РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВАРІАТИВНОСТІ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	26
2.1. Моделювання уроку мистецтва в початковій та основній школі на засадах принципу варіативності.....	26
2.2. Методичні рекомендації з реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів початкової та основної школи.....	36
Висновки до розділу 2.....	39
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	43
ДОДАТКИ.....	49
ДОДАТОК А.....	59
ДОДАТОК Б.....	50
ДОДАТОК В.....	51

ВСТУП

Актуальність дослідження. В Україні, відповідно до державних документів з освіти, утверджується стратегія інноваційної моделі розвитку системи освіти, зокрема, і загальної мистецької освіти, що характеризується модернізацією її компонентів: змісту, форми, структури, принципів, методів, засобів навчання. За таких умов відбувається перегляд та заміна традиційної моделі навчання з характерними ознаками уніфікованості та жорсткої унормованості освітнього процесу на інноваційну, новітню модель навчання, що орієнтує на формування готовності здобувачів освіти до динамічних соціальних змін за рахунок розвитку внутрішнього, особистісного потенціалу, різноманітних форм мислення, володіння ключовими життєвими компетентностями, здатністю до міжособистісної взаємодії та активної самореалізації в соціумі. У зв'язку з цим в сучасній освіті особливої актуальності набуває дидактичний принцип варіативності, як показник інноваційних змін, який означає можливість вибору, варіювання різних науково-методичних підходів, методів, технологій, форм, змісту та засобів навчання, які б задовольняли індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти.

Теоретичні основи принципу варіативності та умов його реалізації в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) висвітлені у працях таких вітчизняних науковців як : О. Барановська, О. Вашуленко, К.Гнезділова, К. Гоцуляк, В. Кизенко, Л. Малевич, О. Савченко, Н.Тверезовська, А. Цимбалару, Т. Швець та ін.

Аналіз наукової та методичної літератури показав недостатнє вивчення окресленої проблеми в системі загальної мистецької освіти, що і обумовило вибір теми дослідження “Реалізація принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти”.

Мета дослідження: на основі аналізу науково-методичної літератури розкрити дидактичну сутність принципу варіативності та показати практичні

шляхи його реалізації в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати нормативну базу загальної мистецької освіти та сучасну науково-методичну літературу з проблеми дослідження.
2. Схарактеризувати дидактичні принципи як складову освітнього процесу та показати їх роль в мистецькій освіті учнів початкової школи.
3. Розкрити сутність поняття “варіативність” як принципу навчання.
4. Змодельовати уроки мистецтва в початковій та основній школі на засадах принципу варіативності.
5. Розробити для вчителів, студентів-практикантів методичні рекомендації щодо навчання мистецтва у початковій та основній школі на засадах принципу варіативності.

Об’єкт дослідження: освітній процес навчання мистецтву учнів в закладах загальної середньої освіти.

Предмет дослідження: реалізація принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти.

Методи дослідження. Для досягнення мети та вирішення завдань дослідження використано комплекс дослідницьких методів :

теоретичні -

- *вивчення нормативних документів загальної середньої освіти з метою визначення місця і ролі принципу варіативності як складової освітнього процесу;*
- *аналіз науково-методичної літератури, систематизація й цитування для розкриття дидактичної сутності поняття “варіативність”;*

емпіричні – *педагогічне спостереження з метою аналізу шкільної практики щодо реалізації принципу варіативності в освітньому процесі.*

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробці методичних рекомендацій для вчителів мистецтва та студентів-практикантів щодо реалізації в загальній мистецькій освіті принципу варіативності в контексті

завдань нової української школи. Матеріали дослідження можуть бути використані студентами для підготовки практичних занять з дисциплін “Методика загальної музичної освіти та інтегрованого курсу “Мистецтво” та “Методика викладання мистецьких дисциплін у закладах освіти”.

Апробація дослідження. Результати дослідження апробовані на Всеукраїнській науково-практичній конференції :

- Тітов Д.А. Інтегративність та варіативність як шляхи реформування загальної середньої освіти *Теоретико-методологічні основи розвитку освіти та управлінської діяльності*. Матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. Херсонська академія неперервної освіти. м. Херсон. 4 грудня 2025 р.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (52 позиції) та додатків. Кількість сторінок основного тексту– 46; загальна кількість – 56.

РОЗДІЛ1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ НОВІТНІХ ПІДХОДІВ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

1.1. Базові поняття дослідження

Розкриємо зміст понять, які є базовими у нашому дослідженні з проблеми реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти.

Академічна свобода— самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час провадження педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюється на принципах свободи слова, думки і творчості, поширення знань та інформації, вільного оприлюднення і використання результатів наукових досліджень з урахуванням обмежень, установлених законом [13].

Базовий навчальний план закладу освіти— складова Державного стандарту освіти; документ, що визначає структуру навчального року, зміст освіти перелік та розподіл навчальних предметів для вивчення за роками, тижневу й річну кількість годин, відведених на вивчення кожного предмету. Базовий навчальний план складається із інваріантної та варіативної частин [46].

Варіант, варіативність — (з франц. variante) — змінюваність; різновид; одна з можливих комбінацій. Варіативність є альтернативою стабільності й пов'язана із процесами заміни або коригування [23; 38].

Варіативна частина базового навчального плану—перелік додаткових дисциплін, які учні можуть обрати із рекомендованих з урахуванням власних інтересів, уподобань [46].

Інваріантна частина базового навчального плану — перелік обов'язкових дисциплін навчального плану, які мають забезпечити досягнення учнями обов'язкових освітніх результатів [46].

Варіативний компонент змісту освіти – складова Державного стандарту загальної середньої освіти, яка є обов’язковою у плануванні й структуруванні освітнього процесу ; складова базового навчального плану, яка формується регіоном або школою і відображає потреби регіону, враховує інтереси вихованців, можливості педагогічного колективу школи [17 ; 35].

Варіативність шкільної освіти – створення умов для надання учням освітніх послуг шляхом забезпечення вибору закладу освіти, форм і змісту освіти залежно від індивідуальних потреб учня і бажання батьків [35].

Варіативні підручники – підручники для навчального забезпечення однієї навчальної програми, які реалізують різні методичні підходи до її впровадження [32].

Державний стандарт освіти – нормативний документ, який визначає вимоги до обов’язкових компетентностей та результатів навчання здобувача освіти відповідного рівня [13].

Дидактичні принципи – це теоретичні положення у формі нормативних вимог до організації освітнього процесу, які визначають зміст, форми і методи навчальної роботи і мають характер загальних вказівок і правил [3].

Загальна мистецька освіта – підсистема шкільної освіти, яка гармонійно поєднує навчання, виховання й розвиток учнів засобам мистецтва [24].

Інтеграція в педагогіці – це знаходження зв’язків і залежностей між складовими педагогічної системи; засіб структурування змісту, що забезпечує системність викладу матеріалу в нових, органічних зв’язках [24].

Мистецька освіта – освітня галузь, що спрямована на розвиток в учнів спеціальних здібностей і смаку, естетичного досвіду і цінісних орієнтацій, здатності до спілкування з художніми цінностями у процесі активної творчої діяльності та вдосконалення власної почуттєвої культури [24].

Методи навчання – це способи взаємопов’язаної діяльності вчителя і учнів, спрямованої на оволодіння учнями системою знань, умінь та навичок, їх виховання і загальний розвиток [3].

Навчальна програма з предмету— це нормативний документ, що визначає мету, завдання, зміст музичного навчання і виховання у закладах загальної середньої освіти. Ґрунтується на певній педагогічній концепції та зумовлює методику реалізації освітніх завдань і досягнення поставленої мети [33].

Принцип варіативності означає можливість вибору, варіювання в освітньому процесі різних науково-методичних підходів, методів, технологій, форм, змісту та засобів навчання, які б задовольняли індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти ; дидактичний принцип, за яким визнається правомірність різних шляхів реалізації єдиної освітньої мети і завдань [1; 19 ; 35 ; 40].

Педагогічна інновація – особлива організація діяльності і мислення, відкрита до нового і спрямована до оновлення освітньої практики [38].

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, набуті у процесі навчання, виховання та розвитку, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів [13].

Урок – це варіативна форма організації процесу навчально-пізнавальної взаємодії учителя і учнів, спрямованої на вирішення освітніх (дидактичних, розвивальних, виховних) завдань. Цілісний, логічно завершений, основний компонент освітнього процесу, який забезпечує активну і цілеспрямовану навчально-пізнавальну діяльність групи учнів певного віку [33].

Форма організації навчання— це спосіб організації освітнього процесу, що визначає зовнішнє вираження педагогічної взаємодії учителя й учнів, і характеризується кількістю учасників, місцем, часом і порядком проведення [22].

Шкільна мистецька освіта— це ядро системи художньо-естетичного виховання, яка розглядається у двох значеннях : широкому (соціальному) як процес духовного збагачення учнів шляхом залучення до цінностей мистецтва в соціокультурному просторі; у вузькому значенні (педагогічному) як

забезпечення спеціальних умов формування духовного світу учня засобами мистецтва у закладах загальної середньої та позашкільної освіти [24].

Якість освітньої діяльності– рівень організації, забезпечення та реалізації освітнього процесу, що забезпечує здобуття особою якісної освіти та відповідає вимогам, встановленим законодавством та/або договором про надання освітніх послуг[13].

1.2.Дидактичні принципи та правила їх реалізації в загальній мистецькій освіті

Освітній процес закладів загальної середньої освіти є складною, багатокомпонентною системою, що інтегрує : зміст освіти (основи наукових знань, практичні уміння та навички, якими оволодівають учні), принципи і правила навчання, організаційні форми, методи, прийоми, технології, засоби навчання. Система освіти в Україні не є незмінною. Вона реагує на цивілізаційні виклики, постійно перебуває під впливом змін, які відбуваються в суспільстві і обумовлюють соціальні, економічні, культурні, технологічні умови розвитку всіх його сфер, зокрема, і освітянської.

Змінюється соціальне замовлення закладам освіти на виховання підростаючого покоління, здатого вирішувати актуальні проблеми, що постають перед суспільством й задовольняти власні потреби в освіті, інтелектуальному, культурному зростанні, духовному самовдосконаленні. Переглядаються державні освітні стандарти як вимоги держави і суспільства до змісту, обсягу та рівня загальноосвітньої підготовки громадян України; розвивається педагогічна наука і з'являються нові педагогічні концепції, теорії, наукові підходи, що визначають на рівні сучасного розвитку педагогічної науки і практики мету, завдання, принципи, технології навчання в системі загальної середньої освіти тощо.

Отже, з огляду на перманентний характер освіти, тобто безперервне її змінювання у напрямку оновлення, осучаснення, пов'язано з новими

закономірностями освітнього процесу, нагромадженим світовим та вітчизняним педагогічним досвідом і освітньою практикою, періодично частково або повністю відбувається переосмислення змісту та структури освіти, що знаходить відображення і в зміні її складових, зокрема, принципах навчання, які вдосконалюються і набувають нового змісту в нових освітніх реаліях.

Принцип в наукових джерелах (від. лат. *principium*) визначається як начало, першооснова, на яку необхідно спиратися в освітньому процесі і якою важливо керуватися. Теоретичні засади дидактичних принципів обґрунтовано в наукових працях відомих вітчизняних вчених-дидактів : В.Бондаря, Н. Волкової, А. Кузьмінського, Н. Мойсеюк, М. Фіцули. Принципи навчання (дидактичні принципи) є важливою складовою освітнього процесу як основоположні ідеї, основа, на якій ґрунтується вивчення усіх навчальних дисциплін. У дидактиці вони сформульовані як вихідні нормативні вимоги до змісту та організації освітнього процесу, що витікають із його закономірностей і визначаються загальною метою. Дидактичні принципи виконують регулятивну функцію і мають характер загальних вказівок і правил, що визначають певною мірою зміст, форми, методи, засоби навчання. Вони складають дидактичний фундамент уроку у закладах загальної середньої освіти, їх дотримання забезпечує ефективне функціонування освітньо-виховного процесу.

Аналіз науково-методичної літератури показав, що сьогодні інноваційний характер сучасної освіти, процеси її реформування обумовлюють одночасне існування двох освітніх стратегій – традиційної та інноваційної. За традиційною стратегією в сучасній освітній практиці збереглися погляди і підходи до змісту та організації освітнього процесу, сформульовані ще за часів Я. Коменського (XVII ст.), які в різні історичні періоди доповнювалися і розвивалися відомими педагогами : І. Песталоцці, А. Дістервегом, К. Ушинським та ін. На основі аналізу наукових праць сучасних вчених-дидактів В. Бондаря, Н. Волкової, А. Кузьмінського, Н. Мойсеюк, М.Фіцули можемо класифікувати сучасні дидактичні принципи за ознаками “традиційні”, “новітні”, “специфічні” :

Традиційні загальнодидактичні принципи :

- ✓ Принцип наочності;
- ✓ Принцип наступності;
- ✓ Принцип активності й самостійності
- ✓ Принцип доступності
- ✓ Принцип міцності знань
- ✓ Принцип природовідповідності (урахування вікових особливостей учнів);
- ✓ Принцип проблемності навчання;
- ✓ Принцип систематичності і послідовності;
- ✓ Принцип зв'язку теорії з практикою;
- ✓ Принцип системності;
- ✓ Принцип індивідуалізації та диференціації навчання;
- ✓ Інші.

Новітні загальнодидактичні принципи:

- ✓ Принцип глобальної освіти (органічне поєднання загальнолюдського, національного та регіонального компонентів змісту освіти);
- ✓ Принцип гуманістичної спрямованості навчання ;
- ✓ Принцип відповідності змісту освіти сучасним тенденціям розвитку;
- ✓ Принцип культуровідповідності;
- ✓ Принцип орієнтованості на особистість учня;
- ✓ Принцип дитиноцентризму;
- ✓ Принцип інноваційності;
- ✓ Принцип забезпечення безперервності в освіті;
- ✓ Принцип інформатизації та технологізації освітнього процесу;
- ✓ Принцип емоційності та мажорності освітнього процесу;
- ✓ Принцип комунікативної спрямованості, толерантності взаємин і спілкування;
- ✓ Принцип партнерської взаємодії;
- ✓ Принцип інтегративності навчання;
- ✓ Принцип фундаментальності навчання;

- ✓ Принцип діалогічності;
- ✓ **Принцип варіативності;**
- ✓ Інші.

Специфічні принципи мистецької освіти (художньо-педагогічні):

- ✓ Принцип єдності художнього і технічного, емоційного і раціонального, свідомого та інтуїтивного під час опанування цінностей мистецтва;
- ✓ Принцип взаємодії й взаємозв'язку навчальної, позакласої та позашкільної діяльності, гармонізація родинного та суспільного впливів;
- ✓ Принцип емоційно-духовної насиченості уроків мистецтва;
- ✓ Принцип діалогічної взаємодії вчителя та учнів у процесі художньо-педагогічно спілкування;
- ✓ Інші.

Специфічні принципи мистецької освіти сформульовані відомими вітчизняними науковцями, педагогами-музикантами : А. Козир, О. Лобовою, О. Олексюк, Г. Падалкою, О. Ростовським, О. Рудницькою, О. Шолоковою та ін.

Практична реалізація принципів навчання передбачає дотримання вчителем ряду правил-вимог, які сформульовані в дидактиці в імперативній (беззаперечній) формі, що не допускає вибору. Дидактичні правила описують окремі сторони принципу навчання і вказують на тез орієнтацією на які вимоги потрібно вчителю організовувати освітній процес для отримання якісних освітніх результатів. Урахування специфіки видів музичної діяльності учнів на уроках та їхні вікові особливості вимагають від учителя знання та вміння методично грамотного підходу до моделювання уроку мистецтва на засадах загальнодидактичних принципів. Покажемо це на прикладі співацької діяльності молодших школярів, змодельованої на дотриманні правил-вимог окремих принципів навчання.

Так, *принцип систематичності й послідовності* передбачає дотримання з боку вчителя таких правил як :

- забезпечення планомірності, систематичності і послідовності засвоєння учнями знань та оволодіння практичними вміння в співацькій діяльності.

Кожний елемент змісту співацької діяльності повинен ґрунтуватися на попередньо засвоєному і бути його логічним продовженням. Хаотичність і спонтанність співацького навчання учнів – неприпустимі.

- урахування анатомо-фізіологічних особливості молодших школярів у процесі співацької діяльності. Комплексне за своїм характером співацьке виховання, формування всіх складових співацького процесу (музичного слуху, співацького голосу, вокально-хорових навичок, особистісних якостей) вимагає послідовності й систематичності. Це означає першочерговість завдань розвитку музичного слуху як основи будь-якої музичної діяльності, на базі якої паралельно, послідовно і систематично вирішуються всі інші завдання співацького виховання. Неувага до будь-якої складової цілісного співацького процесу, порушення систематичного й послідовного характеру навчання ставить під загрозу успіх співацького виховання в цілому. Охоронна методика дитячого голосу, яка націлена на підтримку природних вокальних здібностей учнів, у роботі з молодшими школярами повинна бути провідною. Неприпустимим є намагання вчителя пришвидшити процес співацького виховання учнів. Його завдання – зберегти природнє, характерне для певної вікової групи учнів, звучання дитячих голосів і послідовно й систематично його розвивати.
- добір вокальних вправ, як провідний метод співацького виховання, за принципом поступового й послідовного їх ускладнення, спрямованих на більш вільне володіння вже набутими навичками, і формування навичок складнішого рівня, наприклад, атаки звуку, оволодіння різними виконавськими прийомами (*legato*, *nonlegato*, *staccato*), розширення діапазону голосу тощо.
- урахування значення фонетичного методу в співацькому вихованні учнів, відповідно до якого добір вправ на голосні та приголосні не може носити випадковий, хаотичний характер. Для досягнення позитивних результатів
- у співацькому вихованні учнів важливо дотримуватися певної системи і послідовності в доборі голосних та приголосних звуків за рівнем їх

складності і зручності для виконання, оскільки саме від їх засвоєння залежить як формування співацького апарату учнів, так і оволодіння ними співацькими навичками в цілому.

- проведення вокально-хорової роботи на уроках у різних її формах (розучування чиповторення пісні, вокально-хорові вправи, співацькі творчі завдання) має бути систематичним. Епізодичність і фрагментарність, відсутність систематичного, цілеспрямованого і послідовного підходу в роботі – не мають перспективи в співацькому вихованні учнів.

Принцип доступності навчання та відповідність віковим особливостям учнів вимагає від вчителя дотримання таких правил як :

- узгодження змісту, обсягу та характеру співацького навчання з віковими особливостями учнів початкової школи. Пісенний репертуар, розспівки, творчі завдання повинні бути зрозумілі дітям і доступні для виконання. Проте слід пам'ятати про необхідність надання навчальному процесу розвивального характеру і враховувати, що доступність навчання не дорівнює його легкості. Навчальні завдання, з одного боку, повинні бути доступними, тобто такими, щоб учні в силу своїх вікових і музичних можливостей були спроможні їх виконати, а з іншого – вимагали б від них певного напруження фізичних та психічних сил. Навчання, пов'язане із затратою учнями певних зусиль (розумових, емоційних, фізичних) для подолання труднощів і є за своїм характером розвивальним, що забезпечує перехід на вищу сходинку в співацькому розвитку учнів.
- вивчення та аналіз характерних для молодшого шкільного віку анатомо-фізіологічних, фізичних, психічних особливостей як необхідну умову забезпечення адекватного навчального процесу.
- планування змісту співацького матеріалу, що має бути засвоєний учнями, у зоні найближчого їхнього розвитку, з розрахунком на його випереджальне значення.
- урахування вікових особливостей молодших школярів у процесі вокально-хорової роботи, особливостей дитячого голосу, зважаючи на такі його

характеристики як.

– *тендітність* як всього дитячого організму, так і голосового апарату, який у молодших школярів ще несформований, тому їхні голосові можливості досить обмежені і приблизно однакові у всіх дітей, як хлопчиків так і дівчаток. Молодші школярі в більшості своїй не вміють співати, а тому скоріше промовляють звуки, ніж їх проспівують, протягують голосом;

– *діапазон* учнів молодших класів може бути різним у силу різного рівня музичної підготовки учнів та розвитку музичних здібностей. Він може бути від 2 – 3 звуків до октави, в основному ж у більшості дітей він є достатньо обмеженим (d – a). З метою охорони дитячих голосів на початковому етапі співацького виховання важливим є обмежене використання крайніх звуків діапазону, недопускаючи голосного співу та перевантаження; з урахуванням ступеня розвитку дитячих голосів рекомендується обережне і поступове розширення співацького діапазону, яке спочатку відбувається шляхом використання більш високих звуків діапазону і лише з часом в примарну зону поступово додаються більш низькі звуки;

– *примарна зона* звучання молодших школярів (e - g);

– *природне дихання* – ключичне, верхньореберне; слабкість, поверховість, нерозвинутість дихального органу значно ускладнює спів і призводить до того, що при співі учням часто невістачає дихання; поступово, працюючи над навичкою співацького дихання, учитель навчає учнів користуватися нижньореберним, діафрагмальним диханням, використовуючи для цього спеціальні дихальні вправи та дихальні гімнастики;

– *тембр* дитячих голосів у молодшому шкільному віці маловиразний, тому важливо під час співацької діяльності приділяти увагу формуванню таких якісних показників співацького звуку, як виразність, дзвінкість, природність, польотність, «сріблястість»;

– *артикуляційний апарат* молодших школярів мало розвинутий і характеризується певною зажатістю, що веде до нечіткої і млявої артикуляції та дикції. З метою формування співацьких навичок чіткої артикуляції та дикції

рекомендується застосування таких методів, як: виразна декламація літературного тексту пісень, віршів, дитячих лічилок, проговорення скоромовок, дикційних та артикуляційних вправ;

– *сила голосу* учнів є помірною, тому динаміка звучності під час співу повинна бути в межах *mf* і *mp*;

- орієнтація на такі критерії звучання дитячого голосу як: м'який і світлий звук, легкий, дзвінкий, сріблястий, з відсутністю м'язового напруження обличчя та шиї [33].

Отже, знання учителем мистецтва принципів навчання, дотримання основних правил-вимог їх реалізації в освітньому процесі уроку мистецтва, з одного боку, створює оптимальні передумови для його ефективного протікання та досягнення очікуваних освітніх результатів, а з іншого – характеризує рівень предметно-методичної компетентності вчителя, відповідність його професійної підготовки вимогам професійного стандарту.

1.3.Сутність принципу варіативності як освітньої інновації

Стратегію розвитку вітчизняної системи освіти визначено Державною програмою “Освіта” (Україна ХХІ століття), в якій провідними шляхами реформування загальної середньої освіти проголошені такі : встановлення державних стандартів усіх рівнів загальної середньої освіти; визначення змісту загальноосвітньої підготовки і відповідних базових дисциплін; упровадження *інтегрального та варіативного* принципів навчання, освітніх інновацій тощо [9].

Законом України «Про освіту» одним із провідних принципів державної політики у сфері освіти, яким передбачено можливість вибору учнями, їхніми батьками закладів освіти, впровадження в освітньому процесі диференціації та індивідуалізації навчання, що забезпечують умови для самовизначення та самоактуалізації учнів визнано варіативність [13].

У Концепції «Нова українська школа» варіативність розглядається як забезпечення умов для вибору і визначення учнями індивідуальної освітньої траєкторії [18].

Дидактичну сутність принципу варіативності обґрунтовано у працях учених : О. Барановської, О. Вашуленко, С. Гоцуляк, В. Кизенко, О.Казачінер, І. Костікової, М. Матішак, О. Савченко, Н.Тверезовської та ін. Вона полягає, на їх думку, у визнанні правомірності різних шляхів реалізації єдиної мети і завдань загальної середньої освіти. Зокрема, Н. Тверезовська розглядає варіативність як об'єктивну можливість створювати як варіативні моделі навчання, так і варіативні способи розв'язання освітніх завдань [40 , с. 3]. І. Костікова та О. Казачінер пов'язують феномен варіативності з проблемою підвищення якості освіти [19, с. 45].

На думку М. Матішак варіативність в освіті є демократичною ознакою реформування освітньої галузі, що обумовлює використання різних освітніх технологій, форм, методів та засобів навчання [25, с. 9-10].

Вимоги держави до змісту загальної середньої освіти, її обсягу й рівня визначають Державні стандарти початкової (2018) та базової середньої освіти (2020) [10; 11], які розроблені відповідно до мети загальної середньої освіти і об'єднують 7 освітніх галузей, одна з яких – «Мистецтво». Зміст освітньої галузі «Мистецтво» пропонується МОН реалізовувати або через викладання автономних предметів «Музичне мистецтво», «Образотворче мистецтво», або інтегрованого курсу «Мистецтво». Отже, Державний стандарт надає можливість варіативного вибору вчителем мистецтва, адміністрацією закладу викладання дисциплін мистецької освітньої галузі.

Складовою Державних стандартів є навчальний план закладів загальної середньої освіти. Цей документ визначає структуру загальної середньої освіти, перелік навчальних предметів, порядок їх вивчення за роками і складається із двох складових : *інваріантної* (державний компонент змісту освіти) *та варіативної* (шкільний компонент змісту освіти). Інваріантна складова є єдиною і спільною для всіх закладів загальної середньої освіти, визначає її

загальнодержавний, обов'язковий компонент змісту освіти, що охоплює такі освітні галузі як : “Мовно-літературна”, “Математична”, “Природнична”, “Технологічна”, “Історична”, “Фізкультурна”, “Мистецька” та ін. На вивчення дисциплін освітніх галузей припадає 80 % навчального часу.

Варіативна складова (шкільний компонент змісту освіти) формується самостійно кожним закладом освіти окремо, враховуючи, зокрема, особливості освітнього процесу, інтереси й індивідуальні освітні запити учнів, їхніх батьків, регіональні властивості тощо.

Як підкреслює Н. Волкова “Значення варіативного компоненту в змісті шкільної освіти поступово підвищується. У початковій школі на нього відводиться 8-10 % навчального часу, в основній – 15-20 %, у старшій – 35 %” [6].

Наприклад, для початкової школи розроблено програми навчальних дисциплін варіативної складової Типових навчальних планів для 1–4 класів. Програми затверджені МОН України і рекомендовані для використання, серед них, програми таких вибіркових дисциплін як : “Риторика”, “Поетика”, “Зарубіжна література”, “Логіка”, “Азбука споживача”, “Християнська етика в українській літературі”, “Хореографія”, “Цікава економіка”, “Сходи до інформатики” та інші [30].

Варіативність є характерною ознакою сучасного програмно-методичного забезпечення загальної мистецької освіти. “Це означає, – пише Л. Масол, – що сучасна шкільна освіта поступово починає переходити від монополізму до багатоваріантності навчальних програм, підручників, посібників [24]. Починаючи з 90-х років XX ст., коли Україна отримала незалежність і почала формуватися стратегія державної політики в галузі загальної середньої освіти, з'явився перший Державний стандарт початкової освіти (2012 р.) і низка навчальних програм з дисципліни “Музичне мистецтво” відомих і визнаних в Україні науковців, митців-авторів цих програм, зокрема : А. Авдієвського, А.Болгарського, І. Гадалової, З. Жовчака, О. Ростовського, О. Лобової, Л. Хлєбникової, Л. Масол, Б. Фільц. Відповідно до Державного 50% якого

вчитель міг обирати на свій розсуд, на запити учнів за умови дотримання головного критерію – високий художньо-естетичний рівень стандарту і авторських навчальних програм були підготовлені і видані альтернативні шкільні підручники з музичного мистецтва для початкової школи (Додаток А).

Нині МОН України затверджені дві авторські Типові освітні програми початкової освіти за редакцією Р. Шияна та О. Савченко, в яких окреслено рекомендовані підходи до планування й організації початкової освіти з метою досягнення учнями обов’язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом [41; 42; 43; 44]. Вчителю надано право вибору Типової програми для викладання мистецтва в початковій школі.

Варто зазначити, що Наказом МОН України від 05.08.2016 № 948 «Про затвердження змін до навчальних програм для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів» були внесені зміни до чинних навчальних програм, обумовлені впровадженням принципу варіативності. У порівнянні з попередніми програмами найбільш суттєвими змінами були наступні:

- знято фіксовану кількість годин на вивчення кожної теми. Учителі визначали їх самостійно, варіюючи навчальні години з урахуванням певних критеріїв;

- вчителю надавалася більша можливість для вибору репертуару – музичного твору. Введено у зміст програми розділ «Орієнтовний матеріал для сприймання (виконання)» замість «Основний матеріал для сприймання (виконання)», що надавало вчителю право певного варіативного вибору музичного репертуару.

У 2021 р. МОН України з метою досягнення здобувачами освіти результатів навчання, визначених Державним стандартом, запропонувало вчителям модельні навчальні програми з інтегрованого курсу “Мистецтво” для основної школи, створені за принципом варіативності. Це надало можливість вчителям обирати із рекомендованих ту або іншу програму, що визначає певну модель викладання інтегрованого курсу “Мистецтво”. Нині чинними програмами інтегрованого курсу “Мистецтво” є : Типова освітня програма для 5-9 класів

закладів загальної середньої освіти; модельні навчальні програми для учнів основної школи авторів : Л. Масол, О. Просіної, О. Івасюк, О. Комаровської, Л. Кондратової та ін. [26].

[Додаток Б].

Актуальним питанням освітньої реформи вважається і перегляд традиційних підходів у створенні шкільного підручника як моделі змісту освітнього процесу [32]. Проєктування інноваційного підручника, вважає Т.Пушкарьова, є важливим аспектом у пошуку новітніх рішень у сфері підручникотворення.Відповідно до реформаторських змін в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти відбувається заміна традиційного шкільного підручника у форматі однієї книжки набором варіативних шкільних підручників, тиражованих у вигляді комплекту окремих, альтернативних книжок, укладених на основі сучасних новітніх підходів до змісту освіти.У такому контексті, підкреслює Л. Хоружа, принцип варіативності дозволяє подолати інертність і стереотипи мислення в укладанні шкільного підручника та сприяє творчому підходу у сфері підручникотворення [48, с.41]. Проблема створення варіативних підручників досліджується вченими : К. Гоцуляк, Л. Кочиною, Т. Пушкарьовою О.Савченко, Н. Тверезовською, Л. Хоружою[8; 21; 32; 35; 40; 48] та ін. Науковці єдині в думці, що варіативний підручник – це першочергова вимога інноваційного розвитку нової української школи, адже Україна є великою державою, яка територіально охоплює різні регіони, що відрізняються між собою певними особливостями, а відтак різняться і методичні підходи у викладанні навчальних предметів, технічному оснащенню освітнього процесу тощо. На думку Л. Кочиної, варіативний підручник сприяє розвитку демократизації національної системи освіти та надає учителю можливість обирати підручник у відповідності до реальних умов навчання учнів у конкретному закладі освіти певного регіону [21].

Отже, створення інноваційно-варіативних підручників нового покоління для учнів закладів загальної середньої освіти є вкрай важливим питанням в

умовах реформування, оскільки від його вирішення залежить виконання запитів суспільства до якості освітніх послуг.

Варто зазначити, що вченими досліджується проблема варіативності освітнього процесу на усіх рівнях освіти : початкової, базової середньої, профільної, професійної.

Так, варіативність в системі початкової освіти досліджується О.Вашуленко, К. Гоцуляк, І. Костіковою, М. Матішак, Л. Кочиною, О.Савченко та ін.[5; 8; 19; 25; 21; 36]. Значна увага в дослідженнях учених приділяється формам організації навчання молодших школярів, що обумовлено зміною характеру педагогічної взаємодії між вчителем і учнями з об'єкт-суб'єктної до суб'єкт-суб'єктної. Дитиноцентрованість початкової освіти є ключовим завданням сучасного уроку, який залишається основною формою організації навчання учнів. Разом з тим, підкреслює О. Савченко, у цьому контексті урок виступає набагато вагомішим за своїм значенням. Адже суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя й учнів передбачає активну позицію учня як суб'єкта навчальної діяльності, який не просто сприймає навчальну інформацію від вчителя, а перебуває з ним в активній взаємодії, співпраці й співтворчості, що, в свою чергу, передбачає таку організацію уроку, яка забезпечить суб'єктність учня, вплине на його пізнавальну мотивацію[35]. З цією метою, вважають науковці, моделювання уроків у початковій школі мають передбачати гнучку структуру, а саме : змінюваність і варіювання компонентів і етапів уроку, використаних методів, прийомів, технологій і засобів навчання. Вчителям рекомендовано моделювати уроки різних типів, серед яких : урок-гра, урок-подорож, урок-театралізація, урок-дослідження, урок-презентація та ін. Значна увага приділяється в початковій школі і моделюванню інтегрованих уроків, актуальність яких зумовлена об'єктивними передумови, а саме : віковими особливостями пізнавального розвитку молодших школярів, які тяжіють до цілісного сприймання світу; у навчальних програмах закладено передумови для міжпредметних та міжгалузевих зв'язків; формування ключових і предметних

компетентностей ґрунтується на інтеграції змістового і процесуального компонентів навчальної діяльності.

Отже, варіювання змісту й організаційних форм навчання на уроках початкової школи, підкреслюють науковці, вносить в освітній процес учнів новизну, неочікуваність завдань, різноплановість комунікаційної взаємодії, що в цілому суттєво впливає на мотивацію навчання, підсилює пізнавальний інтерес учнів, формує їхню суб'єктність.

Сутність варіативного компоненту змісту освіти в основній та старшій, профільній школі розкрито у монографії В. Кизенко [17]. Автор підкреслює, що важко уявити сьогодні профільне навчання учнів старших класів без використання курсів за вибором у формі факультативних занять або спеціальних дисциплін, зорієнтованих на майбутню професію. Науковець вважає, що варіативна складова змісту освіти в старшій, профільній школі відіграє провідну роль у навчанні стршокласників.

Дослідження реалізації принципу варіативності на рівні вищої, професійної освіти, проводилося Л. Хоружою та О. Шевнюк. Розглядаючи варіативність як можливість майбутнього фахівця знайти безліч варіантів самореалізації й самоактуалізації, Л. Хоружа стверджує, що модернізація сучасної вищої освіти не можлива без варіативності [48]. Подібної думки дотримується і Шевнюк О. [52].

Аналіз літератури також показав, що реалізація принципу варіативності досліджується вченими у процесі викладання різних навчальних дисциплін, зокрема : О. Барановська досліджувала роль принципу варіативності під час викладання дисципліни “Біологія” [2], І. Костікова і О. Казачинер – “Іноземної мови” [19], Ю. Прасул, Н. Бубир – “Географії” [29] та ін.

Варто підкреслити, що в Законі України “Про освіту” [13] визначено поняття “академічна свобода”, що означає самостійність і незалежність учасників освітнього процесу, зокрема вчителя, в його педагогічній, інноваційній, творчій діяльності, вільному виборі навчальних програм,

підручників, методик, технологій, форм і засобів навчання, що відповідають нормативній базі та освітній програмі закладу освіти.

Таким чином, як показує аналіз державних нормативних документів, аргументована позиція відомих науковців в сфері загально середньої освіти принцип варіативності визнається освітньою інновацією в контексті реформи української школи, оскільки саме він спрямовує освітній процес до його змін в напрямку оновлення і осучаснення.

Висновки до розділу 1

Аналіз нормативної бази загальної середньої освіти, сучасної науково-методичної літератури дозволив зробити наступні висновки :

1. Невід’ємною складовою освітнього процесу у ЗЗСО є принципи навчання, які інтерпретується в дидактиці як основоположні ідеї, вихідні положення, які регулюють освітній процес і визначають його зміст, форми, методи, технології та засоби навчання, відповідно до мети освіти та закономірностей освітнього процесу.
2. Принципи навчання в дидактиці мають значення загальнодидактичних, що означає обов’язкове їх дотримання під час викладання усіх навчальних
3. дисциплін, зокрема, і інтегрованого курсу “Мистецтво”. У підрозділі 1.2. показано організацію співацької діяльності учнів початкової школи на засадах загальнодидактичних принципів систематичності й послідовності та принципу доступності навчання й відповідності віковим особливостям учнів.
4. Характерною тенденцією системи освіти в Україні, зокрема, загальної середньої освіти, є її перманентний (змінювальний) характер, щообумовлює певні зміни і в системі дидактичних принципів, які вдосконалюються і набувають нового змісту в умовах освітньої реформи.
5. У контексті нашого дослідження принципи навчання класифіковані у три групи : традиційні (загальнодидактичні, які визначені у XVII ст.

Я.А.Коментським), новітні (загальнодидактичні, що з'явилися у ХХІ ст. у зв'язку з освітньою реформою), специфічні (принципи мистецької освіти; художньо-педагогічні, сформульовані в межах музичної педагогіки). Принцип варіативності, як показало дослідження, належить до групи новітніх принципів навчання, оскільки він визначений нормативними документами одним із шляхів реформування української школи.

6. Принцип варіативності інтерпретується в сучасній дидактиці як можливість вибору, варіювання в освітньому процесі різних науково-методичних підходів, змісту, форм, методів, технологій та засобів навчання, які б задовольняли індивідуальні потреби здобувачів освіти і відповідали нормативній базі.

7. Задекларований нормативною базою загальної середньої освіти як один із пріоритетних шляхів її реформування, принцип варіативності, як показало дослідження, реалізується у змісті Державних стандартів початкової та базової середньої освіти, програмно-методичного забезпечення, шкільного підручника та уроку як основної форми навчання учнів.

РОЗДІЛ 2.

ПРАКТИЧНА РОБОТА З РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ВАРІАТИВНОСТІ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ТА ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

2.1. Моделювання уроку мистецтва в початковій та основній школі на засадах принципу варіативності

Під час виробничої педагогічної практики у закладах загальної середньої освіти методом педагогічного спостереження ми отримали інформацію про дотримання вчителями-предметниками, вчителями мистецтва принципу варіативності під час проведення уроків в початковій та основній школі ЗЗСО. На основі спостережень ми дійшли висновку, що більшість вчителів реалізують принцип варіативності на практиці, але це стосується таких складових уроку як методики, технології, засоби навчання. Щодо форми проведення уроків, варіювання їх за типами, то більша частина вчителів надає перевагу традиційному уроку. Ми також спостерігали варіювання змісту уроку мистецтва, коли вчитель добирав і використовував музичний репертуар поза рекомендованим навчальною програмою. На уроках це виглядало достатньо цікаво і доречно, коли учні розучували пісні, які їм подобаються. Вчитель використовував відповідні аудіо та відеоматеріали, інструментальні супроводи (+ ; –). Учнім подобаються ритмічні пісні, коли під час виконання вони можуть рухатися і відверто проявляти власні емоції. Тому під час планування освітнього процесу вчитель враховував запити учнів щодо улюблених пісень, які б хотілося вивчити.

Моделюючи в ході нашого дослідження власні уроки мистецтва в основній та початковій школі ми враховували наступне :

- ✓ Моделювання уроку – це створення вчителем плану його проведення у формі “педагогічного сценарію” відповідно вимогам дидактики та музичної педагогіки.

- ✓ Основною організаційною формою навчання у ЗЗСО в умовах реформування залишається урок.
- ✓ Відповідно до положень сучасної дидактики дотримання принципу варіативності у викладанні інтегрованого курсу “Мистецтво” передбачає варіювання форми уроку мистецтва, його структури, етапів, методів, засобів навчання.

У теорії навчання існують різні підходи до класифікації типів уроків. Сучасною дидактикою в умовах реформування української школи визначені типи уроків, які за своїм змістом і організацією розглядаються інноваційними. Це уроки : нетрадиційні (нестандартні), інтегровані, інтерактивні, уроки за технологіями особистісно орієнтованого навчання, технологіями критичного мислення, проблемного навчання, здоров'язбережувальних, арт-технологій тощо. Нестандартні уроки також мають багато різновидів : урок-гра, урок-подорож, урок-вікторина, урок-концерт тощо.

Приклади моделювання уроків музичного мистецтва на засадах принципу варіативності

Монотематичний урок – це тип уроку, який на відміну від традиційного може проводитися в наступних варіантах :

- урок, присвячений вивченню творчого доробку одного композитора;
- урок, присвячений вивченню одного твору (наприклад опера, балет) ;
- урок, присвячений вивченню хорової спадщини України тощо.
- урок, присвячений ознайомленню з творчістю видатного виконавця тощо.

Урок музичного мистецтва у 7 класі (монотематичний урок)

Тема чверті: Образний зміст музики

Тема уроку: Патріотичні й героїчні образи в музиці.

Зміст уроку: Л. Ван Бетховен. Увертюра «Егмонт» - слухання;
муз. Т. Петриненка «Україна».

Мета: дидактична: ознайомити учнів з увертюрою Л. Бетховена «Егмонт»; вчити визначати та характеризувати музичний образ увертюри; вчити самостійно встановлювати зв'язки між новими знаннями та раніше засвоєними та між музичним твором та епохою його створення ;

розвивальна: розвивати сприймання музики, музичну пам'ять, системність мислення.

виховна: виховувати інтерес до творчості німецького композитора Л. Бетховена; виховувати патріотичні почуття учнів.

Тип уроку: монотематичний.

Обладнання: ТЗН, портрет композитора Бетховена

Література: Навчальна програма інтегрованого курсу «Мистецтво», 2022 р.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний етап. Вхід учнів до класу під музику Т. Петриненка «Україна». Музичне привітання.

2. Актуалізація опорних знань. Діти, чи відома вам пісня, під яку ви зайшли до класу? Так, це пісня Т. Петриненка «Україна». Про що вона?

Відповіді учнів.

Вчитель: Так. Пісня прекрасна не тільки своєю мелодією, а й глибоким змістом. У контексті теми чверті «Образний зміст музики» як би ви визначили образи цієї пісні?

Відповіді учнів.

Вчитель: Так, дійсно пісня дуже красива і зворушлива. Та чи вірно буде назвати образ пісні – ліричним, тому що дуже наспівною і ліричною є мелодія пісні?

Відповіді учнів.

Вчитель. Правильно буде назвати образ пісні – лірико-патріотичний. Чи не так? Про що говорять слова з пісні «Вірне серце твого сина я кладу тобі до ніг»?

Відповіді учнів:

Вчитель: Так, дійсно, слова несуть глибокий патріотичний зміст. І слова «Вірне серце твого сина я кладу тобі до ніг» ми особливо гостро сьогодні сприймаємо і

переживаємо, бо це серця наших мужніх захисників, про подвиг яких вже складаються і ще будуть складатися багато віршів і пісень у післявоєнний час.

3.Мотивація навчальної діяльності

Вчитель: Ви не замислювалися над тим кого ми називаємо «патріотом»?

Відповіді учнів.

Вчитель: Так, патріотом ми вважаємо людину, яка любить рідну землю, свій народ, рідну мову, культуру, історію. Людину, яка готова віддати і віддає своє життя, часто молоде життя, за мир на своїй рідній землі. Тема патріотизму яскраво передається і в мистецьких творах. Ми багато знаємо прекрасних фільмів, пісень, творів живопису на цю тему. Хто може пригадати такі твори та їх авторів ?

Відповіді учнів.

Вчитель: Так, молодці. Ця тема яскраво представлена і в класичній музиці. Сьогодні ми продовжимо розмову про патріотичні образи в музиці і звернемося до музики і творчості відомого вже вам німецького композитора Л. ван Бетховена. Тема уроку : «Патріотичні та героїчні образи в музиці. Увертюра «Егмонт».

4. Сприйняття нової теми

Вчитель: На попередньому уроці ви отримали завдання: підготувати реферат-історичну довідку на тему: «Творчий портрет композитора Людвіга ван Бетховена». Надаємо слово авторам історичної довідки.

Олена К.: Людвиг ван Бетховен, сучасник Великої Французької буржуазної революції 1789 року, народився в епоху, яка була дуже йому близькою за своїм духом, історичними подіями. З надзвичайною творчою силою і талантом Бетховен передав засобами музичного мистецтва велич і напруженість того часу, революційний дух, яким був охоплений народ у своїй боротьбі за свободу, рівність, братерство.....

Сергій М.: Людвиг Ван Бетховен видатний композитор, піаніст народився 17 грудня 1770 в музичній сім'ї. З дитинства його навчали грі на органі, клавесині, скрипці, флейті. Світогляд Бетховена формувався під впливом революційного

руху, що розповсюдився в прогресивних колах суспільства на межі XVIII-XIX століть. Історичні події того часу у Франції дуже вплинули на Бетховена. Він не міг залишатися осторонь і дуже підтримував французький народ в його боротьбі за незалежність і свободу. На думку музикознавців, найвидатнішими бетховенськими творами є твори героїко-драматичної тематики. В його творах дуже яскраво відображена тема боротьби і перемоги, прагнення волі і рівності між людьми. Це «Героїчна», П'ята та Дев'ята симфонії, увертюри «Коріолан», «Егмонт», «Леонора», «Патетична соната» та «Апасіоната» – саме ці твори принесли композитору світове визнання. Герой, який відображений у кожному музичному творі композитора – це борець, який володіє безмежною мужністю і силою, присвячує своє життя боротьбі за краще і вільне життя людини.

Олег С.: Трагедія «Егмонт» висвітлює одну зі сторінок героїчної боротьби фламандського народу (Нідерланди) проти іспанських завоювників XVI століття. Сміливий і мужній граф Егмонт очолює народне повстання й гине в жорстокій боротьбі (він був підступно захоплений ворогами і засуджений до страти). Але не вмирає ідея боротьби за свободу! Вона живе, вона непереможна!

Вчитель: Молодці, ви своїми розповідями занурили нас в ту історичну епоху, в якій жив і створював музику великий Л. Бетховен.

Прослуховування фрагментів увертюри Л. Бетховена «Егмонт».

Аналіз-інтерпретація твору:

- Яке враження справила на вас музика увертюри? Чи співпадає зміст твору з інформацією, яку ви прослухали?
- Як би ви визначили образний зміст твору? Музичний образ в увертюрі один чи декілька?

Завдання: схарактеризуйте музичні образи за схемою-алгоритмом:

- 1) характер (настрій) музичного твору;
- 2) про що і як розповідається в музичному творі;
- 3) музика твору виражає чи зображає певні події;
- 4) мова музичного твору (засоби музичної виразності);
- 5) жанр твору (його значення);

- 6) форма музичного (її значення);
- 7) характерні інтонації музичних образів;

5. Осмислення та систематизація знань

Учні виконують завдання. Аналіз-обговорення музичного твору.

6. Підсумки уроку. Отже, діти, урок наш завершено. На прикладі твору видатного композитора Л. ван Бетховена., увертюри “Егмонт”, що сьогодні ми прослухали і про який дізналися з повідомлень наших учнів, можемо зробити висновок, що образний зміст музики – безмежний. І сьогодні ми в цьому ще раз переконалися. Життя і творчість багатьох композиторів протікали в атмосфері великих історичних подій, суспільних потрясінь, революційних та визвольних рухів. Так проживав своє життя і німецький композитор Л. ван Бетховен як сучасник подій Французької революції, які він підтримував усім своїм серцем і виразив цю підтримку, своє захоплення ідеями Французької революції в своїх творах, які увійшли в скарбницю світового музичного мистецтва. Цей факт ще раз підтверджує нерозривну єдність музики і життя. Але на цьому наше знайомство з постаттю видатного композитора Л. ван Бетховена не завершується. Композитор прожив дуже не легке життя, складною була його людська доля, особисте життя, про що він розповів нам засобами музики в творах іншого характеру ніж увертюра “Егмонт”. І це тема нашого наступного уроку.

Приклад нетрадиційного уроку музичного мистецтва.

Нетрадиційний урок – імпровізована форма організації навчання, що має нетрадиційну структуру. Головна мета такого типу уроку – сприяння і утримання інтересу й позитивної мотивації учнів до навчання. Форми нетрадиційного уроку: урок-подорож, урок – КВК, урок – змагання, урок – конкурс, театралізований урок тощо.

Уроку музичного мистецтва у 7 класі

Тема чверті: Образний зміст музики.

Тема уроку: Музичний турнір знавців музики.

Зміст: програмний матеріал за темою чверті «Образний зміст музики».

Мета: дидактична: на основі узагальнення тематичного матеріалу семестру вчити учнів усвідомлювати зв'язки між новими ключовими поняттями і раніше вивченими; формувати уявлення про музичне мистецтво як цілісне художнє явище у його зв'язках і відношеннях.

розвивальна: розвивати мислення учнів, пам'ять, сприймання музики.

виховна: виховувати справжніх знавців і любителів музичного мистецтва.

Тип уроку: нетрадиційний; урок– змагання.

Обладнання: ТЗН, роздатковий матеріал.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент.

2. Мотивація навчальної діяльності. Діти, ми з вами завершуємо вивчати дуже важливу, одну із центральних тем дисципліни «Музичне мистецтво» – «Образний зміст музики». Сьогодні наш урок незвичайний. Ми не будемо вивчати новий матеріал. Ми присвятимо наш урок зустрічі з найяскравішими представниками світового музичного мистецтва, їх творами, що вивчалися протягом семестру. Наша мета сьогодні: пригадати імена композиторів, їх належність до тієї чи іншої національної культури, музичні твори, які увійшли до скарбниці світової музичної культури. Тому тема нашого уроку «Музичний турнір знавців музики». На уроці ми перевіримо, кого з вас дійсно можна вважати «знавцями музичного мистецтва».

2. Осмислення та систематизація знань

I. «Музична вікторина»: фрагменти музичних творів : Ф. Шуберт. Балада «Лісовий цар», Серенада; Б. Фільц «На полонині, на верхівці», фортепіанний цикл «Десять закарпатських новелет» (№ 5); М. Лисенко. Арія Остапа з опери «Тарас Бульба», М.Лисенко опера «Наталка Полтавка»; К. Сен-Санс «Лебідь» із сюїти «Карнавал тварин»; Л. Бетховен увертюра «Егмонт»; М. Равель «Болеро»; Ф. Ліст. Друга угорська рапсодія; Й. С. Бах. Органна fuga ля мінор.

Мета: сприяти запам'ятовуванню учнями творів на слух; систематизувати знання про образні характеристики музичних творів.

Завдання:

- 1) назови автора музичного твору та його назву;
- 2) розподіли прослухані музичні твори за їхнім образним змістом:
 - ліричні;
 - героїчні;
 - драматичні;
 - жартівливі;
 - танцювальні;
 - пасторальні.

II. Бліц-опитування:

1) з наведеного переліку жанрів та стилів обері назви мистецьких стилів: пісенний, класичний, симфонічний, вокальний, романтичний, оперний, балетний.

- 2) згрупуй відомі тобі твори за темою «Образний зміст музики» за такими ознаками: вокальний твір; інструментальний твір.

К. Сен-Санс «Лебідь»;

- М. Равель «Болеро»;
- Ф. Ліст. Угорська рапсодія № 2;
- Ф. Шуберт «Лісовий цар», Серенада.

- 3) пригадай музичні твори, що створені на основі літературних сюжетів авторів: Т. Шевченка, Й. Гете, І. Котляревського.

III. Робота в парах (учні самостійно виконують завдання за запропонованими таблицями. Після виконання завдань перевіряють один одного).

- 1) Складіть таблицю, записавши в неї імена, епоху, твори за зразком:

Ім'я, прізвище	Епоха	Твори

- 2) Заповніть таблицю:

Музичний твір	Жанр	Стиль
К. Сен-Санс «Карнавал тварин»		

М.Лисенко «Тарас Бульба»		
М. Равель «Болеро»		
Й. Бах Фуга ре-мінор		
Ф.Шуберт «Лісовий цар»		

3) Знайдіть помилки та пригадайте музичний твір композитора у відповідності до епохи його створення :

Композитор	Музичний твір	Історична епоха (події)
Л. Бетховен		Національно-визвольний рух у Польщі
М. Лисенко		Французська буржуазна революція
Ф. Шопен		Визвольна війна в Україні

Завдання 1. Обери з наведених понять ті, які належать до засобів музичної виразності:

1) мелодія	4) метр
2) скрипковий ключ	5) нота
3) тембр	6) музичний інструмент

Завдання 2. Оркестровий вступ до опери, балету, вистави, який розкриває характер твору:

1) сюїта	3) увертюра
2) симфонія	

Завдання 3. Жанр мистецтва, в якому сюжет і пов'язаний ідейно-емоційний зміст розкривається в художньому синтезі виражальних засобів музики і танцю:

1) симфонія	3) опера
2) концерт	4) балет

Завдання 4. Жанр великого, віртуозного за характером, музичного твору для соліста з оркестром:

1) симфонія

2) концерт

3) опера

4) балет

Підсумки уроку.

2.2. Методичні рекомендації з впровадження принципу варіативності в мистецькій освіті учнів початкової школи

Проведений аналіз нормативних документів з освіти, науково-методичної літератури з проблеми дослідження дозволяє сформулювати методичні рекомендації для вчителів мистецтва, студентів-практикантів з реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів початкової та основної школи на засадах глибоко розуміння сутності принципу варіативності та шляхів його реалізації в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти.

1. Ключовою ідеєю концепції “Нова українська школа” є якісні зміни в освіті, її оновлення в контексті світових інноваційних тенденцій в галузі освіти.

На становлення оновленої системи національної освіти спрямована сучасна нормативна база загальної середньої освіти, якою визначена стратегія її розвитку, пріоритети та напрями.

2. Оновлення системи загальної середньої освіти пов’язано з переосмисленням і зміною її базових засад і в першу чергу це стосується змісту та організації освітнього процесу у ЗЗСО –складним комплексним утворенням, складовою якого є принципи навчання.

3. Принципи навчання, правила їх реалізації є невід’ємним компонентом освітнього процесу, оскільки вони виконують функцію його регулятора у формі вихідних теоретичних положень, нормативних основ, вимог до діяльності вчителя, який визначає зміст, форми, методи, засоби навчання відповідно до визначеної мети і завдань уроку.

4. Номенклатура принципів навчання у сучасній дидактиці є поняттям відносними, оскільки безперервне оновлення системи освіти зумовлює появу новітніх принципів навчання, що отримують наукове обґрунтування і можуть реалізовуватись через необмежену кількість правил. Тому система дидактичних принципів і правил їх реалізації в умовах перманентного розвитку освіти не

вважається повністю вичерпаною і завершеною.

5. Одним із пріоритетів освітньої політики держави є впровадження у освітню практику на етапі її реформування принципу варіативності, який інтерпретується сучасною наукою як можливість вибору, варіювання в освітньому процесі різних науково-методичних підходів, методів, технологій, форм, змісту та засобів навчання, які б задовольняли індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти.

6. Усі нормативні документи системи загальної середньої освіти (Закони України про освіту, Державні стандарти, концепція НУШ) містять положення про необхідність її реформування на засадах принципу варіативності, який розглядається одним із пріоритетних шляхів реформаторських змін. Тому принцип академічної свободи, який також визнаний пріоритетним в умовах реформи, з одного боку, надає вчителю право вільного вибору дидактичних та методичних матеріалів, а з іншого – зобов'язує його дотримуватися цих принципів у власній професійній діяльності.

7. Сучасна освіта в Україні характеризується співіснуванням традиційної та інноваційної стратегій розвитку. В контексті дотримання вчителем принципів навчання це означає, що в своїй професійній діяльності вчитель повинен враховувати вимоги традиційних, загальнодидактичних принципів (наприклад, принципи наочності, урахування вікових особливостей учнів тощо) на новітніх, інноваційних, до яких поряд з такими принципами як принцип дитиноцентризму, інтегративності, гуманістичної спрямованості навчання та іншими належить і принцип варіативності.

8. У професійній діяльності вчителя мистецтва важливу роль відіграють і специфічні принципи мистецької освіти, на засадах яких має ґрунтуватися сучасний урок мистецтва. Саме вони враховують специфіку музики як виду мистецтва і орієнтують вчителя на створення особливої атмосфери уроку (принцип емоційно-духовної насиченості уроку), надання пріоритетності емоційному в

музиці у порівнянні з раціональним (принцип єдності емоційного та раціонального) тощо.

9. Ефективна професійна діяльність вчителя мистецтва, спрямована на отримання результатів навчання в освітній галузі “Мистецтво” початкової та основної школи, має ґрунтуватися на комплексному підході щодо дотримання вимог традиційних, новітніх та специфічних принципів навчання у побудові уроку мистецтва.

10. Провідними документами в роботі вчителя є Державні стандарти освіти, які містять базові навчальні плани ЗЗСО. На відміну від навчальних планів попередніх років сучасні навчальні плани складаються з інваріантної та варіативної частин. Відповідно до цих документів вчитель мистецтва, заклад освіти, користуючись наданим правом вибору, самостійно обирають навчальну дисципліну із запропонованих (автономну навчальну дисципліну “Музичне мистецтво” або інтегрований курс “Мистецтво”).

11. Вчителю також надано право обирати навчальну програму з предмета із рекомендованих і затверджених МОН України. Нині існують декілька навчальних програм з мистецтва для початкової та основної школи під грифом МОН України. Вчитель також має право на авторську програму з навчальної дисципліни, але її затвердження МОН передбачає певну процедуру.

12. Наявність альтернативних шкільних підручників з мистецтва надає вчителю право і можливість обрати той, який найбільше відповідає уявленням щодо моделі навчання мистецтва, регіональним особливостям тощо.

13. Вчитель вільний у виборі педагогічного інструментарію, який він використовує в своїй професійній діяльності, а саме : варіювати різні за типами уроки мистецтва, серед яких найбільш актуальними є інтегровані уроки, інтерактивні, нетрадиційні, монотематичні (в основній та старшій школі), уроки за технологіями особистісно орієнтованого навчання, проблемного навчання, здоров’язбереження та інші.

14. Широкий арсенал напрацьованих сучасною наукою і практикою освітніх технологій, методів, прийомів, засобів навчання дає можливість вчителю варіювати їх використання в залежності від мети і завдань уроку.

Висновки до розділу 2

1. У розділі 2 описано практичну роботу з реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів початкової та основної школи. На основі педагогічного спостереження під час педагогічної практики зроблено висновок, що вчителі-предметники, реалізуючи принцип варіативності, надають перевагу традиційному уроку з використанням і варіюванням методів, технологій та засобів навчання.
2. Наведені приклади моделювання уроків мистецтва за принципом варіативності, зокрема : монотематичний та нетрадиційний уроки в основній школі. Урок інтерактивного навчання показано в Додатках.
3. За результатами теоретичного та практичного дослідження проблеми реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів освіти сформульовані для вчителів мистецтва та студентів-практикантів методичні рекомендації.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-практичне дослідження проблеми реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти дає підставу для висновків :

1. Реформування системи загальної середньої освіти в Україні актуалізує проблему підвищення її якісного рівня. Одним із шляхів вирішення проблеми є впровадження в освітню практику принципу варіативності, який проголошений державними нормативними документами (Законами України про освіту, Державними освітніми стандартами, Концепцією «Нова українська школа») одним із пріоритетних шляхів реформування освітньої галузі. Теоретико-методичне обґрунтування доцільності принципу варіативності в системі освіти знайшло висвітлення у працях вітчизняних науковців. Наголошується, що проблема реалізації принципу варіативності в системі загальної середньої освіти є актуальною і потребує її осмислення та практичного вирішення.

2. Принцип варіативності в кваліфікаційній роботі на підставі аналізу наукової думки вчених визначається як освітня інновація, правило-вимога, що надає можливість вчителю обирати, варіювати в освітньому процесі різні науково-методичні підходи, методи, технології, форми, зміст та засоби навчання, які б задовольняли індивідуальні потреби та можливості здобувачів освіти ; дидактичний принцип, за яким визнається правомірність різних шляхів досягнення єдиної освітньої мети і завдань.

3. Аналіз нормативної бази загальної мистецької освіти показав, що принципи навчання є важливою складовою освітнього процесу, оскільки саме вони, як вихідні, основні вимоги до змісту та організації навчання учнів, виконують функцію регулятора, що забезпечує ефективність у вирішенні освітніх завдань уроку та досягненні учнями обов'язкових результатів навчання.

4. У кваліфікаційній роботі надана класифікація сучасних принципів навчання, що складається з трьох груп : традиційні загальнодидактичні, новітні загальнодидактичні та специфічні принципи мистецької освіти. На прикладі співацької діяльності молодших школярів показана роль традиційних дидактичних принципів у навчанні дітей співу. Підкреслено значення традиційних принципів навчання, які в умовах освітньої реформи не втрачають своєї актуальності, а тому в своїй професійній діяльності вчитель мистецтва повинен керуватися комплексним підходом у реалізації традиційних, новітніх та специфічних принципів навчання в контексті завдань Нової української школи.

5. У розділі другому описано результати практичної роботи з реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів початкової та основної школи. Зроблено висновок за результатами педагогічного спостереження, що в закладах загальної середньої освіти вчителі дотримуються вимог відносно варіативності в освітньому процесі, хоча це більше стосується варіювання методів, технологій, засобів навчання. Щодо типів уроку, то більшість вчителів надають перевагу традиційному уроку.

6. У кваліфікаційній роботі наведені приклади моделювання уроків мистецтва на засадах принципу варіативності, зокрема, монотематичного та нетрадиційного уроків в класах основної школи та інтерактивного уроку в початковій школі. Визначені їх відмінності.

7. За результатами проведеного дослідження для вчителів мистецтва і студентів-практикантів розроблені методичні рекомендації щодо реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів загальної середньої освіти, дотримання яких допоможе спланувати й провести уроки мистецтва у початковій та основній школі на якісно високому рівні й отримати очікувані результати.

8. Узагальнення результатів теоретичного та практичного етапів дослідження проблеми реалізації принципу варіативності в мистецькій освіті учнів закладів

загальної середньої освіти дозволяє констатувати, що задекларований на законодавчому рівні принцип варіативності як освітня інновація в період реформування української школи реалізується :

- ✓ на рівні нормативної бази загальної мистецької освіти (Державні освітні стандарти, базові навчальні плани) ;
- ✓ на рівні програмно-методичного забезпечення освітньої галузі “Мистецтво” (типові й модельні навчальні програми з інтегрованого курсу “Мистецтво” для початкової та основної школи, шкільні підручники);
- ✓ на дидактичному рівні (урок мистецтва (його типи та компоненти);
- ✓ на методичному рівні (сукупність методів навчання та освітніх технологій).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська О. В. Варіативність форм організації навчальної діяльності учнів в умовах диференційованого навчання. Інститут педагогіки НАПН України. Лабораторія дидактики. Київ, 2011. С.7–8.
2. Барановська О. В. Варіативність форм диференційованого навчання. *Біологія і хімія в школі*. 2011. № 4(86). С. 26 –29.
3. Бондар В.І. Дидактика. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
4. Варіативність уроку в сучасній школі : навч.посіб. / уклад. К. М. Гнезділова, Н. В. Касярум, В. М. Король, О. П. Савченко. Черкаси : Вид.від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2007. 186 с.
5. Вашуленко О.В. Варіативність уроків компетентнісно орієнтованого навчання грамоти (читання) першокласників. *Початкова школа*. 2016. № 12. С. 9–13.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий центр “Академія”, 2001. 576 с.
7. Горбенко С.С. Основи методики музичної освіти : особистісний дискурс : навч.-метод. посібник. Київ : Вид-во УДУ ім. М.П.Драгоманова, 2024. 206 с.
8. Гоцуляк К. І. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності молодших школярів. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 2012. Вип. 25. С. 37–39.
9. Державна програма “Освіта”. Україна XXI століття <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text> (дата звернення : 16.08.2025.).
10. Державний стандарт початкової освіти: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.01.2022).

- 11.Державний стандарт базової середньої освіти:
http://ru.osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/(дата звернення: 21.01.2022).
12. Дінакова І. І. Інтерактивні технології навчання у початкових класах.Тернопіль: Мандрівець. 2012. 187 с.
- 13.Закон України «Про освіту».URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>(дата звернення 20.01.2025).
- 14.Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>(дата звернення 20.01.2025).
- 15.Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі *Початкова освіта*. 2005. № 7. С. 2 – 5.
16. Касьянова О. А. Поняття «варіативність» та «варіантність» у фонетиці. Мовні і концептуальні картини світу. 2014. Вип. 50 (1). С. 322–329.
17. Кизенко В. Варіативний компонент змісту освіти в основній і старшій школі: теорія і практик: монографія. Київ : Видавничий дім “Слово”,2018. 405 с.
- 18.Концепція Нової української школи. URL: www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf
19. Костікова І. І., КазачінерО. С. Навчання іноземних мов молодших школярів: варіативність організаційних форм: монографія. Харків: Вид-во «Щедра садиба плюс». 2014.228 с.
- 20.Косяк Н. Інтерактивне навчання як інноваційне педагогічне явище.*Відкритий урок*. 2013. № 7/8. С. 34–40.
21. Кочина Л. П. Варіативні підручники в початкових класах. *Тематичний ресурс*. 2006. «Освіта. UA». osvita.ua/school/method/technol/584.

22. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка : підручник. Київ : Знання, 2007. 447 с.
23. Малевич Л.Д. Термінологічна варіативність на сучасному етапі: теоретичні і прикладні виміри. Українська мова. 2018.Вип.1 (65). С. 100–111.
24. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів. Харків : Веста; Видавництво “Ранок”, 256 с.
25. Матішак М.В. Варіативність організаційних форм навчальної діяльності учнів 6-7 річного віку [Автореферат дисертації кандидата педагогічних наук: 13.00.09]. Київ: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова, 2008.
26. Модельні програми з мистецтва : <https://imzo.gov.ua/model-ni-navchal-ni-prohramy/mystets-ka-osvitnia-haluz/> (дата звернення : 15.10.2025).
27. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібник. 2001. 608 с.
28. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H.M. Bibik. Київ: Літера ЛТД, 2018. 160с.
29. Прасул Ю., Бубир Н., Кутіліна М., Юрченко Я. Варіативність освітнього процесу при викладанні тем розділу “Топографія та картографія” в 11 класі. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. Вип. 38, 2023. С. 50–57.
30. Програмикурсів за вибором для загальноосвітніх навчальних закладів.Варіативна складова Типових на вчальних планів. 1–4 класи. Книга 1 / упоряд.: Л.Ф.Щербакова, Г.Ф.Древаль.Тернопіль: Мандрівець, 2019. 240 с.
- 31.Професійний стандарт “Вчитель закладу загальної середньої освіти” (Наказ МОН України № 1225 від 29.08.2024).

- 32..Пушкарьова Т., Лянной Ю., Гриценко О. Варіативний підручник у початковій школі : атрибути, функції, можливості. *Проблеми сучасного підручника*. Вип. 32 (2024). С. 227–234.
- 33.Ракітянська Л. М. Педагогічна практика з музичного мистецтва в початковій школі: теоретичний та методичний аспекти: навч.-метод. посіб. для студентів-практикантів зі спеціальності «Музичне мистецтво». Кривий Ріг: Видавництво ФОП Чернявський, 2018. 348 с.
34. Ракітянська Л.М. Предметно-методична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва як показник готовності до інклюзивного навчання учнів. *Педагогічна Академія: наукові записки*. № 13 (2024). URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/view/542>
- 35.Савченко О. Я. Варіативність організаційних форм компетентнісно орієнтованого навчання у початковій школі: монографія. Київ : Педагогічна думка, 2016. 283 с.
36. Савченко О. Я. Сучасний урок: суб'єктність навчання і варіативність структури *Початкова школа*. 2011. № 9. С. 11–15.
37. Савченко О.Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Педагогічні науки. Київ, 2011. Вип. 33. С. 9–15.
- 38.Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А. В. Семенової. Одеса : Пальміра, 2006. 221 с.
- 39.Сучасна початкова школа в умовах варіативності <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-4289/>
40. Тверезовська Н.Т. Варіативність як визначальний чинник удосконалення освіти. *Інноваційні освітні технології*. 2007. Вип. 3. С.3–10.

41. Типова освітня програма для 1-2 класів НУШ (Шиян Р. Б.): <https://www.slideshare.net/School-10/typosprog-s-hyian> /(дата звернення: 21.11.2024).
42. Типова освітня програма для 3-4 класів НУШ (Шиян Р. Б.): <https://idea-teacher.com.ua/e-lib/navchalno-metodychni-posibnyky/pedagogichnym-praczivnykam/typova-osvitnya-programa-dlya-3-4-klasiv-nush-shyyana-r-b/> (дата звернення 21.11.2024).
43. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я.
3-4 клас. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2712-nov-tipov-osvtnprogrami-dlya-3-4-klasv> (дата звернення 20.02.2024).
44. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. 1-2 клас. URL: <https://www.pedrada.com.ua/article/2712-nov-tipov-osvtnprogrami-dlya-3-4-klasv> (дата звернення 20.02.2024).
45. Турчин Т. М. Методика навчання освітньої галузі «Мистецтво»: навч-метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2021. 281 с.
46. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2007. 560 с.
47. Хижна О. П. Використання інтерактивних технологій на уроках музичного мистецтва. *Креативний підхід у сучасній мистецькій освіті*. 2019. С. 38–41.
48. Хоружа, Л.Л. Інваріантність та варіативність професійної діяльності викладача вищої школи в епоху змін. *Теорія та методика професійно-педагогічної підготовки освітянських кадрів: акмеологічні аспекти*: монографія. Київ: Видавництво НПУ імені Н.П. Драгоманова. Київ, 2018. С.40–58.
49. Цимбалару А. Дидактичні засади розвитку початкової освіти: варіативність програмового забезпечення. *Початкова школа*. 2018. № 7. С. 51–53.

50. Чекіна О. Ю. Нестандартні уроки у початковій школі : методичний посібник для вчителів. Харків : Скорпіон, 2005. 96 с.
51. Швець Т.Є. Варіативне відкрите освітнє середовище як умова реалізація тьюторингу в закладах загальної середньої освіти. *Педагогічні науки : теорія та практика*. № 4 (48), 2023. С. 130–137.
52. Шевнюк О. Принципи інтегральності та варіативності культурологічної освіти майбутнього вчителя. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2002. №3. Львів. С.13–1140.

ДОДАТКИ

Додаток А

Альтернативні підручники з дисципліни “Музичне мистецтво”

початкової школи

(Відповідно до Державного стандарту початкової освіти 2012 р.)

1. Аристова Л.С., Сергієнко В.В.,Музичне мистецтво: підручник для 1 кл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 128 с.
2. Аристова Л. С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підручник для 2 кл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2012. 128 с.
3. Аристова Л.С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підручник для 3 кл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2013. – 114 с.
4. Аристова Л.С., Сергієнко В. В. Музичне мистецтво: підручник для 4 кл. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2015. 128 с.
5. Лобова О.В. Музичне мистецтво: підруч. для 1 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Школяр, 2012.144 с.
6. Лобова О.В. Музичне мистецтво: підруч.для 2 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Школяр, 2012. 144 с.
7. Лобова О.В. Музичне мистецтво: підруч.для 3 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Школяр, 2013.160 с.
8. Лобова О.В. Музичне мистецтво: підруч.для 4 кл. загальноосвітніх навчальних закладів. Київ: Школяр, 2015.176 с.
9. Бондаренко Н.Є. Музичне мистецтво: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів. Тернопіль: Астон. 2015. 160 с.
10. Кондратова Л.Г. Музичне мистецтво: підручник для 4 класу загальноосвітніх навчальних закладів.Тернопіль: Начальна книга – Богдан, 2015.176 с.

Додаток Б

Програмно-методичне забезпечення загальної мистецької початкової освіти (2025-2026 н.р.)

1. Типова освітня програма для 1-2 класів НУШ (під керівництвом Шияна Р.):
2. Типова освітня програма для 1-2 класів НУШ (під керівництвом Савченко О.)
- 3.Типова освітня програма для 3-4 класів НУШ (під керівництвом Шияна Р.)
- 4.Типова освітня програма для 3-4 класів НУШ (під керівництвом Савченко О.)

Програмно-методичне забезпечення загальної мистецької базової освіти (2025-2026 н.р.)

- 1.Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти.
- 2.Модельна навчальна програма «Мистецтво. 5-6 класи» (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (автори: Масол Л. М., Просіна О. В.).
3. Модельна навчальна програма «Музичне мистецтво. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: Ержейбет Фрінг, Діана Антал, Людвиг Гейдер, Юліанна Кіш, Лілія Корнейчук, Єлизавета Ференц).
- 4.Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори : Івасюк О. М., Комаровська О. А., Власова В. Г., Гринишина Л. М., Кізілова Г. О., Лобова О. В., Назар Л. Й.).
5. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автор : Кондратова Л. Г.).
6. Модельна навчальна програма «Мистецтво. 7-9 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автор : Масол Л. М.).

Додаток В

Фрагмент інтерактивного уроку у 4 класі

Інтерактивний урок – це урок “занурення у спілкування”. Головна мета уроку : формування навичок спілкування, взаємодії, толерантності до думки іншого на матеріалі музичного мистецтва.

Центральним місцем на уроці є інтерактивна вправа (гра), яка виконуються учнями у груповій формі (5-7 учнів).

Приклади інтерактивних вправ на уроці мистецтва

1. Інтерактивна гра « Митці та їх твори»

Мета: формувати вміння логічно встановлювати зв'язки між ключовими знаннями.

Хід гри: Один учень називає прізвище композитора, інший має швидко назвати країну, де народився композитор і його твір. Якщо відповідь вірна, естафета гри передається наступному. Якщо учень відповідає невірно, або затримується з відповіддю, він вибуває з гри і його замінює інший. Перемагає той, хто залишиться та дасть більше відповідей.

Приклад:

Ф. Шопен - Польща -Вальс- хвилинка -Полонез

М. Лисенко – Україна - опера «Тарас Бульба», опера «Наталка Полтавка».

2.Інтерактивна гра « Ланцюжок»

Мета: сприяти швидкій актуалізації ключових знань.

Завдання: згадати всі нові слова, терміни, прізвища, з якими учні ознайомились в ході попередніх тем. Перший учень називає одне слово (термін, прізвище тощо), другий – попередній і свій, третій – обидва попередніх і свої тощо. Приклад:

Музичний образ –романтизм- рапсодія–романс;

Імпресіонізм - Болеро – М. Равель .

3.Інтерактивна гра: «Текст з помилками»

Мета: формувати вміння встановлювати внутрішньопредметні зв'язки між ключовими знаннями.

Хід гри:Учитель пропонує текст з вивченого матеріалу, в якому навмисно допущено помилки. Діти на слух повинні їх помітити і виправити, обґрунтовуючи свою думку.

«М. Лисенко – український композитор епохи Відродження. В своїх творах М. Лисенко з високою майстерністю відображав героїчну боротьбу українського народу проти поневолювачів. Так за оповіданням Івана Франка він написав історичну оперу «Тарас Бульба».

4. Інтерактивна гра «Слово-слово-речення-запитання-відповідь»

Мета: вчити учнів розуміти зв'язок між отриманими знаннями .

Хід: Учитель (або учень), звертаючись до одного з учнів, показує портрет композитора і каже: «Слово». Учень відповідає. Іншому учню пропонується продовжити гру, називаючи нове слово (це може бути час, коли жив композитор, країна, де він народився, або його музичний твір тощо). Третій учень, до якого звертаються з завданням – «Речення», складає речення з названими словами. Четвертий – ставить запитання до цього речення. П'ятий – дає відповідь.

а) М.В. Лисенко. – Композитор. – М.В. Лисенко - видатний український композитор ХІХ-ХХст. – Де народився Микола Лисенко? – Видатний український композитор М.В. Лисенко народився на Полтавщині.

б) М.В. Лисенко. – Опера. – М.В. Лисенко написав оперу «Тарас Бульба» - Яку пісню М.Лисенко неодноразово використав в опері «Тарас Бульба»? – В інтродукції до опери М.Лисенка «Тарас Бульба» використана пісня «Засвистали козаченьки».

в) М.В. Лисенко. – Кантата. – М.В. Лисенко створив кантату «Радуйся, ниво неpolitая» - На чій вірші написана кантата «Радуйся, ниво неpolitая»? - Кантата М.В. Лисенка «Радуйся, ниво неpolitая» написана на вірші Т.Г. Шевченка.

